УДК 349.3:(614:369.223.4)

ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА

Пожарова О. В.,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія», канд. юрид. наук

У сучасних соціально-економічних умовах охорона материнства набуває особливої актуальності. Національне законодавство у сфері захисту прав жінок складається з неоднорідних за своєю природою груп правових норм. Норми трудового права, які містять правові гарантії, що забезпечують охорону праці жінок та її безпеку для здоров'я, є найбільшим його підрозділом. Також чимало правових норм, що стосуються охорони праці жінок, містяться у сімейному, аграрному, адміністративному, цивільному законодавстві. Іншими словами, охорона праці жінок складається із невід'ємних частин: загальної охорони праці як чоловіків, так і жінок та спеціальної охорони праці жінок, яка враховує фізіологічні особливості жіночого організму.

Законодавче регулювання дотримання і охорони прав людини в Україні базується як на наданні різноманітних та необхідних гарантій (загальних, матеріальних та юридичних, так і на застосуванні публічного примусу, що включає запобіжні заходи і заходи захисту, поновлення прав, заходи відповідальності і т. ін.

Норми, спрямовані на реалізацію конституційних принципів охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, закріплені у більшості галузей національного законодавства: конституційного, цивільного, сімейного, трудового, кримінального та ін.

Таким чином, можна дійти висновку, що охорона материнства забезпечується цілим комплексом правових норм, що належать до різних галузей права.

Враховуючи положення статті 51 Конституції України[1], в якій йдеться про охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, у системі національного права слід виділяти самостійний інститут з відповідною назвою. Зазначений інститут являє собою вельми складну, інтегровану у численні галузі структуру з властивими їй єдиній характеристиками, що виконує вкрай важливі функції нормативно-правового регулювання суспільних відносин у даній сфері.

Інститут охорони материнства, батьківства, дитинства і сім'ї має комплексну міжгалузеву природу та включає норми конституційного,

[1] Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

© Пожарова О. В., 2017

адміністративного, цивільного, сімейного, трудового, аграрного права, права соціального забезпечення та інших галузей. Зазначений інститут охоплює увесь комплекс різноманітних і необхідних гарантій (загальних, матеріальних та юридичних) та правових заходів примусу (запобіжні заходи і заходи захисту, поновлення прав, міри відповідальності і т. ін.).

Отже, норми трудового права з охорони материнства є складовою законодавчих та інших нормативно-правових актів, що у сукупності утворюють комплексне міжгалузеве законодавство у сфері охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства.

Норми трудового права, що регулюють трудові відносини жінок і осіб із сімейними обов'язками, містяться у різних правових інститутах: трудовий договір, робочий час, час відпочинку, охорона праці та ін. На законодавчому рівні дані норми містяться у главі XII «Праця жінок» чинного КЗпП України[1], законах України «Про охорону праці»[2], «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»[3]. Положення зазначених законів конкретизуються у численних підзаконних нормативно-правових актах про охорону праці жінок.

У чинному КЗпП України глава XII «Праця жінок» слідує одразу після глави «Охорона праці» і трактується у теорії трудового права як частина охорони праці, поряд із технікою безпеки та виробничою санітарією.

І. А. Вєтухова на основі історико-правового аналізу розвитку трудового законодавства зробила висновок про те, що норми про працю жінок у сучасних умовах вже недоцільно розглядати лише як частину норм, що охоплюються інститутом охорони праці у вузькому розумінні цього поняття, а слід вважати самостійним інститутом трудового права[4]. З такими пропозиціям слід погодитися. Дійсно, сукупність норм, що регулюють трудові відносини за участю жінок, відповідають усім ознакам інституту права, визначеним у теорії права.

Інститут права – це об'єктивно уособлена всередині однієї галузі або декількох галузей права сукупність взаємопов'язаних юридичних норм, які регулюють невелику групу видових родинних відносин. Інститут права характеризується загальним змістом правових норм, смисловою зв'язаністю між ними, логічною єдністю, що зумовлює їх

---

[1] Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Дод. до № 50. – Ст. 375.

[2] Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668.

[3] Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561.

[4] Вєтухова І. А. Особливості правового регулювання праці жінок, які поєднують роботу з материнством, та його подальше вдосконалення : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. – Х., 2001.

відокремлення всередині галузі або, як виняток, між кількома галузями права. Фактично, функціональна характеристика нормативних приписів, запрограмована в них мета правового регулювання забезпечує поєднання правових норм у системні утворення, якими виступають інститути[1].

Сьогодні у системі трудового права України доцільно виділяти інститут «Праця жінок і осіб із сімейними обов'язками». Даний інститут права являє собою сукупність правових норм, що регулюють трудові відносини за участю жінок та осіб із сімейними обов'язками, і є самостійним комплексним інститутом у структурі Індивідуального трудового права.

Між інститутами всередині галузі можуть існувати відносини субординації, співпідлягання. Певні частини великого інституту утворюють нерідко самостійні підрозділи, які називаються субінститутами. Субінститут права – це відокремлена всередині інституту права група правових норм, яка забезпечує цільове регулювання суспільних відносини.

Норми, що регулюють трудові відносини за участю вагітних жінок і жінок, які мають дітей, утворюють, фактично, інститут всередині інституту, є відносно відокремленою за суб'єктом права сукупністю норм, що дає підстави для об'єднання їх в окремому субінституті – «Праця вагітних жінок і жінок, які мають дітей».

Норми про працю жінок у зв'язку з материнством, будучи лише частиною норм про працю жінок, характеризуються рисами, властивими інституту права: вони є відносно відокремленими за суб'єктом права, регулюють певні сторони трудових відносин за участю жінок, є відносно самостійними, сталими і мають деяку автономію. Інакше кажучи, вони мають необхідні риси інституту права і водночас самі входять до інституту права, а відтак видається доцільним їх об'єднання в окремому субінституті в межах інституту «Праця жінок і осіб із сімейними обов'язками».

Таким чином, як субінститут комплексного правового інституту «Праця жінок та осіб із сімейними обов'язками», охорона материнства є сукупністю правових норм, що передбачають гідні умови праці для вагітних жінок і жінок, які мають дітей, додаткові пільги для зазначеної категорії жінок, юридичні гарантії їх трудових прав.

---

[1] Общетеоретическая юриспруденція: учебний курс : учебник / под. ред Ю. Н. Оборотова. – О. : Феникс, 2011. – С. 135.